

Landbrug på småøerne – nu og i fremtiden

Undersøgelse af landbrugets betydning og fremtid på de danske småøer

Projektbeskrivelse

Ansøgning til landdistriktspuljens forsøgsmidler juni 2021

Opdateret december 2021 efter modtagelse af tilsagn

Projektperiode

Projektet starter op den 1. december 2021 og afsluttes med udgangen af juni 2022

Projektets geografi

Projektet er målrettet alle 27 danske småøer under Sammenslutningen af Danske Småøer. En småø er en ø, der har mindre end 1.200 beboere, er uden broforbindelse og ikke er egen kommune.

Se oversigten over de 27 danske småøer her: <https://danske-smaaoer.dk/de-27-oer/>

Projektets formål

Projektet har til formål at undersøge landbrugets betydning for udviklingen af de små øer i Danmark – herunder landbrugets rolle, udfordringer og fremtidsmuligheder som aktør for en bæredygtig udvikling af småøerne som attraktive helårssamfund.

Med undersøgelsen ønsker vi at belyse følgende:

- Hvilken betydning har landbruget for småøernes udvikling?
 - Landbruget som kilde til beskæftigelse i primærerhvervet og følgeerhverv, herunder turisme
 - Landbrugserhvervets betydning for øboernes identitet, kultur og sociale sammenhængskraft
 - Landbrugets rolle som natur- og landskabsforvalter

Mulighederne for at fremtidssikre attraktive helårssamfund på småøerne er afhængig af en fortsat tilstrømning af nye tilflyttere og lokale erhvervs- og jobmuligheder.

Det primære landbrugserhverv genererer ikke længere så mange arbejdspladser, men understøtter en række følgeerhverv og rummer muligheder for at bringe aktiverne (jord, landskab og bygninger) i spil på nye måder, der kan skabe jobs inden for f.eks. turismebranchen eller fødevarerproduktion. Øernes tiltrækningskraft og udviklingspotentiale som bosætningssted og turistdestination er tæt forbundet med øernes natur, landskab, ø-kultur og -identitet.

Med landbrugserhvervet som ejere og forvaltere af størstedelen af småøernes jord og landskab, og en historisk central rolle som kulturbærere på småøerne, er det SaDS' opfattelse, at landbruget stadig spiller en vigtig rolle på småøerne, og rummer muligheder for øget jobskabelse og bosætning på småøerne.

Med undersøgelsen vil vi undersøge, om der er hold i denne opfattelse. Vi vil tilvejebringe værdifuld data om landbrugserhvervet og dets betydning for småøernes bosætning og jobmuligheder, samt præsentere scenarier for fremtidens bæredygtige ø-landbrug.

Baggrund for projektet

Sammenslutningen af Danske Småøer er en interesseorganisation, der arbejder for at fremme bosætning, turisme og erhverv på de 27 danske småøer.

Landbruget har gennem tiden spillet en meget central rolle på småøerne. Både som et erhverv, der definerer en landbokultur og identitet på øerne, som forvaltere af jord og natur, og som familielandbrug, der skaber lokale jobs og levegrundlag for lokalbefolkningen.

Småøerne er i dag under pres i forhold til erhvervsudvikling, jobskabelse og bosætning. Landbruget spiller ikke længere samme centrale rolle for småøernes sociale og økonomiske

sammenhængskraft som tidligere, og rammebetingelserne for landbrugserhvervet er under forandring (grøn omstilling, klima- og miljøvenlig produktion, nye ejerformer (herunder fjerneje) og investeringsrationaler i kølvandet på ændringer i landbrugsloven, behovet for generationsskifte og tilhørende finansieringsudfordringer). Landbrug på småøerne er tillige underlagt nogle særlige omstændigheder, som vanskeliggør udviklingen af et økonomisk bæredygtig erhverv. Herunder fordyrende driftsomkostninger ved færgetransport, vanskeligt at tiltrække nye investorer/ kapital, vanskeligt at tiltrække nye ejere/forpagtere og kvalificerede medarbejdere.

Der er med andre ord behov for at landbrugserhvervet på småøerne agerer kreativt og nyskabende i forhold til den fremtidige virksomhedsudvikling.

I Sammenslutningen af Danske Småøer er vi ikke i tvivl om, at landbruget stadig har betydning og potentiale til at spille en væsentlig rolle for bosætning og erhvervsudvikling på småøerne. Dette blev bekræftet i en spørgeskemaundersøgelse, som vi gennemførte sammen med LAG Småøerne i 2018-2020, som en del af projektet *Nye Naboer – mere ø-liv*:

<https://danske-smaaer.dk/nyheder/hvorfor-flytter-mennesker-ud-paa-danske-smaaer/>

Vi mangler dog mere konkret viden på området. Såvel data på bedriftsniveau, som viden om erhvervets betydning for beskæftigelsen (herunder turismen), kulturen, og for natur- og miljøforvaltningen.

Det er ikke første gang at Sammenslutningen af Danske Småøer stiller skarpt på landbruget som et erhverv med betydning, udfordringer og udviklingspotentiale for bosætning og beskæftigelse på småøerne.

I 2018-2020 gennemførte vi i partnerskab med LAG Småøerne forsøgsprojektet *Nye naboer – mere øliv*, hvor en af indsatserne havde til formål at skabe forbindelse på den ene side mellem mennesker, der drømmer om et liv tæt på naturen/jorden, og på den anden side sælgere af mindre landbrugsejendomme på småøerne. Indsatsen kaldte vi "matchmaking". Resultaterne af indsatser kan findes her: <https://danske-smaaer.dk/nye-naboer/matchmaking-landbrug-foedevarevirksomheder/>

I 2020 gennemførte vi en spørgeskemaundersøgelse blandt småøernes landmænd og jordejere, med henblik på at afdække meromkostningerne ved at drive landbrug på en ikke brofast småø, og hvilke typer af omkostninger, der var tale om. Resultaterne af undersøgelsen findes her: <https://danske-smaaer.dk/nyheder/merudgifter-for-landbrug-paa-smaaer/>

Med nærværende projekt ønsker vi at bygge videre på den viden vi allerede har, men vi har også erfaret, at vi har brug for en mere dybdegående dataindsamling og bearbejdning, for at kunne omsætte den ny viden til konkrete prioriterede indsatser, der kan medvirke til at sikre fremtidens ø-landbrug.

Projektets aktiviteter

Projektets indhold er bygget op om følgende fire dele og tilhørende hovedaktiviteter:

Del 1: Kortlægning af landbruget

- Tilvejebringe faktabaseret viden via registerdataanalyse (A): Hvilke karakteristika kendetegner landbrug på småøerne i 2021?
 - Kortlægning af landbrugserhvervet på småøerne anno 2021, på baggrund CVR-registeret, Landbrugsstyrelsens database samt berigede virksomhedsdata.
 - Sammenlignelige data på landsplan indhentes så vidt muligt
 - Sammenfatning af analyseresultater

Del 2: Landbrugets betydning

- Undersøgelse af landbrugets rolle og betydning for udviklingen af småøerne, ud fra en kontekst af erhvervsudvikling/turisme og bosætning
 - Spørgeskemaanalyse blandt landmænd/jordbrugere/forpagtere (B)
 - Spørgeskemaanalyse blandt øboere (C)
 - Sammenfatning af analyseresultater (D)

Del 3: Fremtidens ø-landbrug

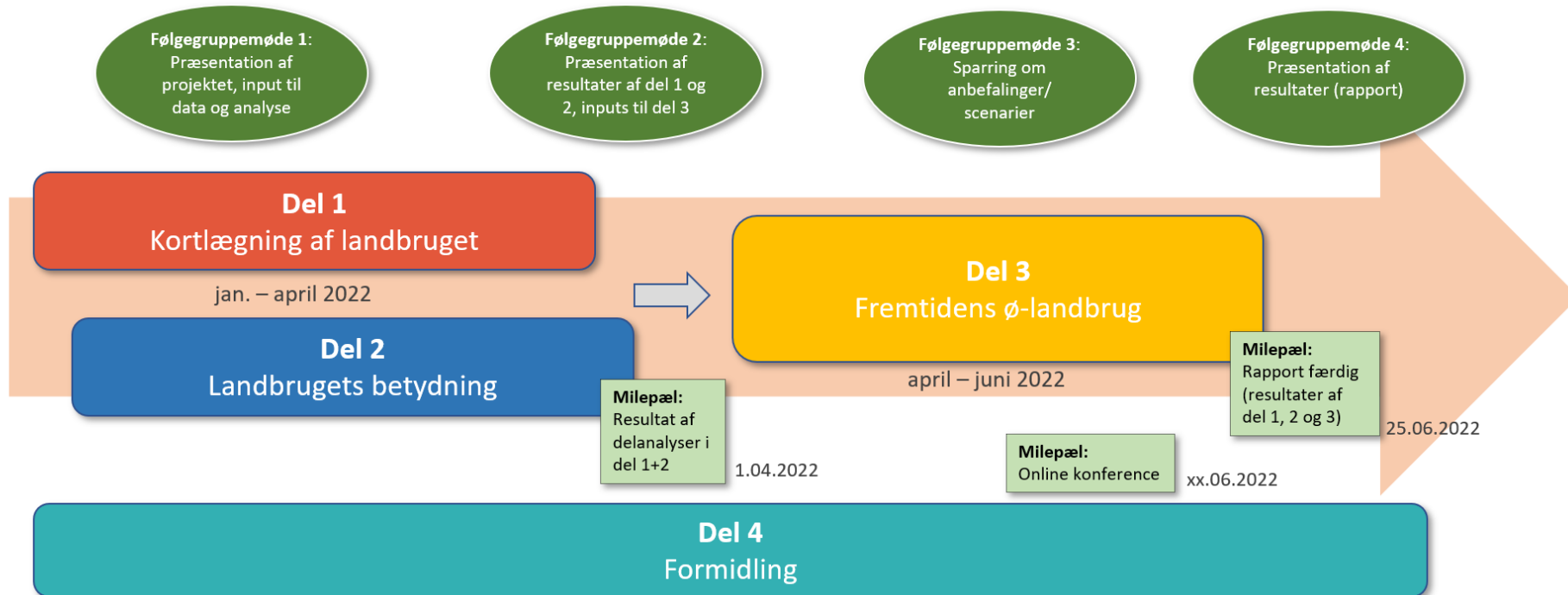
- Fremtidsscenarier, anbefalinger og inspiration til fremtidens bæredygtige ø-landbrug (E)
 - Telefoninterviews med landmænd/jordbrugere/forpagtere
 - Anvendelse af analyseresultater fra del 1 + 2
 - Input fra følgegruppe og evt. andre eksterne fagpersoner
 - Udformning af anbefalinger og fremtidsscenarier
 - Projektrapport (F)

Del 4: Formidling

- Formidle og sprede undersøgelsens resultater, anbefalinger og fremtidsscenarier, samt medvirke til at debatten og forskningen i ø-landbrugets fremtidsmuligheder fortsætter (G)
 - Online konference for øboere, samarbejdspartnere samt andre interessenter
 - Artikler og nyhedsbreve (løbende i projektet)
 - SoMe og pressemeddelelse (løbende i projektet)

En grafisk illustration af projektets dele og indhold fremgår af figur 1 på næste side.

Figur 1: Grafisk illustration af projektets dele og handleplan

Del 1, formål:

Indsamle faktabaseret viden der kan belyse, hvilke karakteristika der kendetegner landbrug på småøerne i 2021.

Anvendes som bidrag til del 2 og 3.

A. Registerdataanalyse

Hvordan ser landbruget ud på småøerne i dag?

Kortlægning af landbrugserhvervet på småøerne anno 2021. På baggrund CVR-registeret, Landbrugsstyrelsen og evt. berigede virksomhedsdata.

Del 2, formål:

Undersøge landbrugets rolle og betydning for udviklingen af småøerne, ud fra en kontekst af erhvervsudvikling/turisme og bosætning. Bidrag til del 3.

B. Spørgeskemaanalyse, landmænd

C. Spørgeskemaanalyse, øboere

D. Sammenfatning af analyseresultater fra del 1 og 2

Del 3, formål:

Omsætte undersøgelsens resultater, konklusioner og input til anbefalinger og inspiration til fremtidens bæredygtige ø-landbrug.

E. Fremtidsscenarier og anbefalinger

- Telefoninterviews med jordbrugere
- Input fra følgegruppen
- Input fra evt. eksterne fagpersoner
- Udforme anbefalinger og fremtidsscenarier for ø-landbruget evt. via cases

F. Projekt rapport

Del 4, formål:

Sammenfatte og sprede viden om undersøgelsens resultater, anbefalinger og fremtidsscenarier til så mange som muligt. Medvirke til at debatten og forskningen i ø-landbrugets fremtidsmuligheder fortsætter.

G. Formidling af projektets viden og konklusioner

- Online konference
- Artikler i Ø-posten
- SoMe, SaDS

Metode

Med udgangspunkt i indsamling og analyse af data (kvantitative og kvalitative) vil vi undersøge landbrugets betydning for småøernes udvikling jf. projektets formålsbeskrivelse.

Vi har valgt at anvende forskellige metoder (registerbaserede dataudtræk, digitale spørgeskemaer og telefoninterviews. Baggrunden er, at vi ønsker at så mange som muligt af de 27 småøer vil være repræsenteret i undersøgelsen, og dermed give et bredt og varieret billede af landbruget. Den kvalitative metode (telefoninterviews) skal sikre at vi kommer mere i dybden og får vigtige nuancer og detaljer med. Det er vores overbevisning, at anvendelsen af både kvalitative og kvantitative metoder, vil kvalificere undersøgelsen og dermed anvendelsen af den.

Vi vil anvende de nyeste registerdataudtræk fra landbrug på småøerne i 2020, og hvis det er muligt indenfor projektets tids- og ressourceramme, vil vi inddrage sammenlignelige data fra landbrug på nationalt niveau.

Vi fokuserer alene på tal fra 2020, da undersøgelsen ikke har til formål at vise landbrugets betydning for småøerne i et historisk perspektiv.

(Nedenstående bogstaver A, B, C... referer til figur 1 på forrige side.)

Dataindsamling

- (A) Registerbaserede udtræk, bl.a. fra CVR-registeret, Landbrugsstyrelsens database og berigede virksomhedsdata, så vidt det er muligt. (Opgaven indledes med en datatilrettelæggelse, i samspil med følgegruppen)
- (B+C) Undersøgelse på baggrund af digitale spørgeskemaer til øboere og jordbrugere (ejere/forpagtere, der driver landbrugsjord på småøerne). Alle interesserede øboere og jordbrugere (ejere/forpagtere) får mulighed for at deltage i undersøgelsen. Udformning af spørgeskemaer varetages af projektgruppen med input fra følgegruppen. Information om undersøgelsen spredes via øernes ø-repræsentanter og borger-/beboerforeninger, samt via SaDS' nyhedsbreve, hjemmeside og SoMe.
- (E) Gennemførelse af ca. seks semistrukturerede kvalitative telefoninterviews med jordbrugere på småøerne. De seks jordbrugere udvælges på baggrund af resultaterne fra del 1 og 2 og i sparring med følgegruppen. Interviewguiden tilrettelægges på baggrund af viden fra registerdataanalysen og spørgeskemaundersøgelserne samt med input fra følgegruppe og evt. andre eksterne fagpersoner. I udformningen af interviewguiden har vi fokus på at få tilstrækkelig viden og data om de seks jordbrugsbedrifter til at anvende flere af dem som cases i den afsluttende rapport. Dette er yderligere beskrevet på næste side under "Landbrug på småøerne – nu og i fremtiden".

Som supplement til undersøgelsens egen dataindsamling, vil resultater fra det igangværende forskningsprojekt *Integrering af landsbyudvikling og landbrug* (Center for

Landdistriktsforskning) blive inddraget, i det omfang det giver mening i forhold til undersøgelsens formålsbeskrivelse. Ligeledes vil viden fra undersøgelsen ”*Fremtidens ejerformer i dansk landbrug – udfordringer og løsninger*”, som Forenet Kredit lancerer i juni 2021 indgå.

Databehandling og -analyse

- (A) Databehandling og analyse af registerdata foretages.
- (B, C, D) Behandling og analyse af data fra spørgeskemaundersøgelserne foretages ved hjælp et professionelt analyseværktøj, og med sparring fra følgegruppens eksperter.

Fremtidsscenerier og anbefalinger

- (E) Online møder med følgegruppen der sikrer sparring og kvalificering af resultaterne af delanalyserne (registerdata og spørgeskemaer) samt input til de semistrukturerede interviewguides.
- (E) Projektgruppen udvælger op til tre af de interviewede jordbrugere, og beskriver dem og deres virksomhed som cases i den afsluttende rapport. Anvendelse af cases har til formål at illustrere forskellige typer af landbrug på småøerne, deres udfordringer, muligheder og strategier for overlevelse og udvikling. De valgte cases bidrager som væsentlige input til undersøgelsens beskrivelse af fremtidsscenerier og anbefalinger til fremtidens ø-landbrug.
- (F) Projektgruppen udarbejder den afsluttende rapport over undersøgelsens resultater og konklusioner på landbrugets betydning for småøerne anno 2021, samt hvilke anbefalinger og fremtidsmuligheder der tegner for sig landbrugserhverv på småøerne. Følgegruppens eksperter giver sparring på udkast til rapporten.

Formidling (G)

- Online konference for øboere, samarbejdspartnere og andre interessenter. Varighed ca. 3 timer
- Der udarbejdes løbende indhold til SaDS’ hjemmeside, som formidler projektets formål, indhold og resultater.
- Kendskab til projektet skabes via pressemeddelelser, opslag på SoMe, artikler i Ø-posten og digitale nyhedsbreve. Ligeledes vil vi i vid udstrækning anvende vores netværk til at sprede information om projektet.

Projektets langsigtede effekter

Projektet vil tilføre ny viden og indsigt i landbrugets betydning for og fremtidsmuligheder på småøerne. Viden som Sammenslutningen af Danske Småøer, øboere, jordejere og forpagtere kan omsætte til nye initiativer, der kan redefinere måden at tænke og drive ø-landbrug på, og måske bane vejen for nye forsøgsprojekter og indsatsområder. Undersøgelsen forventes også at inspirere de medvirkende forskningsinstitutioner til yderligere forskning på området.

Tidsplan:

(Se også figur 1)

Projektstart: 1. december 2022

Projektafslutning: 30. juni 2022

Hovedaktiviteter:	Startdato:	Slutdato:
Projektstart	01.12.2021	31.12.2022
Kortlægning af landbruget (del 1)	01.01.2022	15.03.2022
Landbrugets betydning (del 2)	15.01.2022	15.04.2022
Fremtidens ø-landbrug (del 3)	15.04.2022	30.06.2022
Formidling (del 4)	01.01.2022	30.06.2022

Projektets organisering:

Der nedsættes en **styregruppe** for projektet bestående af

- Dorthe Winther, Fmd. for Sammenslutningen af Danske Småøer (SaDS)
Lise Thillemann Sørensen, sekretariatsleder i SaDS
- Ove Axelsen, landmand på Egholm, tidl. medlem af SaDS's bestyrelse

Desuden nedsættes en **følgegruppe** til projektet, der ved online møder kommer med input og faglig sparring til projektet. Følgegruppen består af styregruppen samt:

- Anders Hedetoft, chefkonsulent hos Center for Regional- og Turismeudvikling
- Jesper Sølvner Schou, lektor ved Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet
- Torsten Gruhn, afdelingsleder for erhvervsøkonomi, Seges
- Pelle Øby Andersen, adm. direktør i FOOD

En **projektgruppe** varetager den løbende drift af og arbejdet i projektet:

- Lise Thillemann Sørensen, sekretariatsleder i SaDS
- Mette Stjernholm Meldgaard, projektmedarbejder
- Mathilde Kragh Hare, projektmedarbejder

Projektledelse varetages af sekretariatsleder i Sammenslutningen af Danske Småøer, og projektet styres i sparring med styregruppen.

Ansøgers forudsætninger

Sammenslutningen af Danske Småøer har, i forbindelse med projektets idéudviklingsfase, lavet en del research omkring muligheder og begrænsninger for indhentning af de ønskede registerbaserede data. Det har givet os værdifuld viden, og på den baggrund er undersøgelsens formål, indhold og metode blevet tilrettet, så vi kan realisere projektet.

Sammenslutningen af Danske Småøer har stor erfaring i indsamling og analyse af kvantitative og kvalitative data fra småøerne. Vi gennemfører løbende digitale spørgeskemaundersøgelser, og i 2018-2020 gennemførte vi i samarbejde med LAG Småøerne et større projekt, som blandt andet omfattede såvel spørgeskemaundersøgelse som kvalitative interviews med landmænd/jordejere og en opsamlende analyserapport. I forløbet samarbejdede vi tæt med Økologisk Landsforening, og tilsvarende vil vi også i dette projekt gøre brug af vores store netværk af samarbejdspartnere og deres faglige ekspertise.

Evnen til at kommunikere og formidle viden udadtil, er helt centralt for Sammenslutningen af Danske Småøer. Det er også et emne vi har afholdt workshops i, og noget vores medarbejdere bruger en stor del af deres tid på. Vi har desuden flere samarbejdspartnere inden for kommunikation og formidling, som vi kan trække på. Gode analytiske og kommunikative evner vil være et krav til den pågældende projektmedarbejder, som skal være den primære drivkraft i projektet.

Økonomi

Budget (genvurderet dec. 2021):

Løn til to projektmedarbejdere	(1.165 timer af 264,10 kr. + overhead 10%)	338.444 kr.
Ekstern landbrugsrådgivning	(16 timer af 1.125 kr.)	18.000 kr.
Ekstern kommunikationsbistand	(12 timer af 875 kr.)	10.500 kr.
Brugerlicenser ifm. del 1 og 2		31.000 kr.
Layout og trykning af rapport		5.000 kr.
Rejse-, ophold- og mødeudgifter inkl. forplejning		5.000 kr.
<u>Revision</u>		<u>15.000 kr.</u>
Udgifter i alt		<u>422.944 kr.</u>

Finansiering:

Det fulde beløb på 422.944 kr. er bevilget med tilsagn fra Landdistriktspuljens Forsøgsordning den 29. oktober 2021.

17. dec. 2021
Sammenslutningen af Danske Småøer